

in Situ

Archaeologica

---

vol.13

in Situ

Archaeologica

in Situ vol.13
Sid 55–80
www.insituarchaeologica.com
© Göteborgs universitet 2019
ISSN 2000-4044

Tove Hjørungdal
Göteborgs universitet
tove.hjorungdal@archaeology.gu.se

Arkeologen möter bävern

Aspekter på en ambivalent bekantskap

A few examples of archaeological approaches to the beaver (*Castor fiber* L.) are given. A main source of inspiration is The Coles' extensive archaeological record material and research on the beaver in Britain's past, on which they established the beaver as a significant agent in prehistory. A small number of various south Scandinavian Mesolithic locales are focused. For comparison and contrast, records and interpretations from other disciplines are included. The bottom line of the paper is that Scandinavian archaeology has an unexplored potential in studies of beaver materialities. This concerns approaches to beavers' connections with humans in social formations. It also concerns inclusion of the beaver and its materialities in landscape and environmental archaeology, as well as in cultural heritage and in historical and contemporary archaeology.

När bävern blev arkeologisk aktör

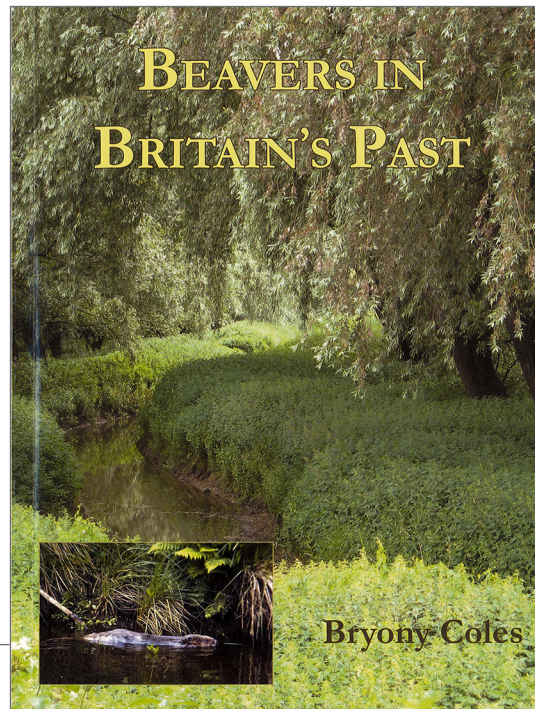
Bävern har tillsammans med människan varit en aktiv miljöskapare och -destruktör genom tiderna. Materiella spår efter bäverns aktiviteter finns bevarade och dokumenterade i varierande omfattning. Som materiella lämningar anses spåren ha arkeologiskt intresse.

Artikelns syfte är att uppmärksamma denna källa till kunskap. I det följande ges en överblick över den begränsade kunskap som förmedlats om bävern inom skandinavisk arkeologi. Relevanta grannvetenskaper bidrar med jämförelser. Ett syfte med artikeln är således också att antyda exempel på hur temat *bäverns materialiteter* metodologiskt kan följas upp inom arkeologin.

Ett mindre antal sydiskandinaviska boreala lokaler knyts till diskussionen. Valet av empiri begränsas till förekomster av bävermaterial på lokaler som visar på vardagens aktiviteter. Material från senare delar av mesolitikum inkluderar som bekant bäverben i gravar och möter därför delvis andra frågeställningar. Medan bäverns materialiteter för Skandinaviens del är sparsamt dokumenterade av arkeologin, är antalet osteologiska analyser däremot omfattande. De valda boreala Maglemose-lokalernas osteologiska resultat, visar tillsammans att det finns nyanser och variationer att ta till vara även i en begränsad empiri.

Arten bäver som sådan har därtill en arkeologisk forskningshistoria: år 1983 lanserade John Coles och Bryony Orme (senare Bryony Coles) bävern som *arkeologisk aktör*. Närmare bestämt gjorde de detta genom ett inlägg i en välbekant debatt: frågan om det var klimatet, människan eller djuren som sedan mesolitikum föranlett lövskogens tillbakagång. Våra engelska kolleger kastade fram förslaget, det var *bävern* (Coles & Orme 1983:95). Sannolikt delades uppfattningen av en rad forskare, men Coles & Orme var ensamma om att grunda sina argument på arkeologisk empiri. Medarbetarna i projektet *The Archaeology of the Wetland*, hade skapat en gedigen dokumentation av materiella bäverspår från mesolitikum till samtid. Genom termen "*significant agent*" introducerade Coles & Orme bävern fysiskt i den arkeologiska diskussionen kring miljö- och landskapsförändringar i Storbritannien (Coles & Orme 1983:95). Brittiska kollegernas fältstudier tog senare upp även franska och italienska regioner (Coles 2000; 2007) och deras publikation *WARP* (*The Newsletter of the Wetland Archaeology Research Project*) presenterar artiklar om bäverrelaterade kontexter från världens olika hörn. Bland de som låtit sig inspireras av forskarna Coles, är en grupp rumänska zoo-arkeologer. Forskargruppen skall uppmärksammas för sin publikation av ett sällsynt rikt faunamaterial, med bävern i fokus, och med tidsperspektivet mesolitikum–1500-tal AD (Bejenaru et al. 2013).

Men Bryony & John Coles är fortfarande ensamma om att systematiskt problematisera bäverns plats i en arkeologisk kunskapsutveckling. Deras dokumentation bildar således väsentligt underlag för kollegers sammanställningar över förhistoriska arters förekomst och frekvens (exempel: Charles 1997: 268–269).

Bryony Coles bokomslag.

Inga genomarbetade svar kan ges på frågor kring hur bäver-temat skall utforskas inom skandinavisk arkeologi. Det finns inte tillräckligt källunderlag för att någon forskningsstrategi skall kunna utarbetas. Riktade analyser grundade i empiri visade sig vara fåtaliga. Däremot anser jag det angeläget att ta upp ämnet och att presentera det material som jag hittills ägnat närmare studier. En bra början har också varit att lägga fram exempel på perspektiv och frågeställningar som har potential att utvecklas i möten med relevant empiri.

En överblick följer över bäverforskning i olika vetenskaper. Även ett urval relevanta observatörer och författare med kunskap om bävern, tas upp. En sammanställning över de få arkeologiska bidragen följer därpå. Sedan presenteras de boreala lokalerna, samt uppslag till aspekter på arkeologisk kunskapsutveckling.

Bäverforskning i olika discipliner

En rad akademiska ämnen samt övriga litterära genrer, har ägnat sig åt bäverstudier. Beträffande bäverreferenser i antika och historiska källor, är Plinius den äldres *Historia Naturalis* från kring år AD 77, bland de mest kända. Bland tidigmoderna svenska verk, hittar vi en intressant bildframställning av bävern hos Olaus Magnus. I det fallet har illustratören uppenbarligen fått hålla till godo med en muntlig beskrivning av djuret. Alternativt har enbart svansen gett bestående visuella minnen hos den informant som sett bävern i verkligheten (Magnus 1555, se fig. 2).

Under 1800-talet studerade samhällsforskaren *Lewis Henry Morgan* den amerikanska bävern och dess arbete. Morgan är omfattande och detaljerad i sin doku-

2. |
Olaus Magnus, eller hans informants, bidrag till bäverkännedom.

3.

Morgans bokomslag.

mentation av djuret och i beskrivningarna av natur, naturmodifikationer och materialiteter knutna till bävern (Morgan 1863; fig. 6). Denna amerikanska kollega (*Castor canadensis*), skiljer sig delvis från arten *Castor fiber* L. Från samma kontinent finns etnografisk dokumentation av berättelser om indianguppers mångskiftande relationer till djur, också bäver, i myt och verklighet. Ett intressant exempel i sedelärande syfte, är den kanadensiska sagan om ”mannen som gifte sig med en bäver”, ett omöjligt äktenskap visade det sig då partnern var omaka (Hornborg 2015).

Mot 1800talets slut, konstaterades att bäverstammen i Europa var på reträtt. Myndigheterna igångsatte därför undersökningar i syfte att kartlägga bäverbeståndet. Naturvetenskaperna aktiverades, bland dessa zoologin. Ett substantiellt bidrag gavs av den norske zoologen Robert Collett. Han fick uppdraget att i en rad norska regioner inventera bäverspår och tillika fotografera och gräva ut bäverhyddor. Vissa delar av södra Norges inland var då, och även senare ett reminiscens-område för arten. Collett publicerade sina undersökningar i Bergens Museums Årbok (Collett 1897). Ett något senare svenskt exempel på kunskaps-spridning om bävern, är zoologen Carl Fries bok *Bäverland* (Fries 1940).

Så till våra dagars bäverexpansion. Vi kan i medierna se reportage om bäverns olika uppträdanden inte bara i naturen, utan även i stadsmiljöer. Sedan en tid tillbaks uppmärksammas arten igen av flera naturvetenskaper. Bäverstammen återerövrar Skandinavien och förökar sig, har det konstaterats (till exempel Halley

En av Colletts bäverlokaler. © Naturhistorisk Museum, Oslo.

& Rosell 2002, Hartman 2003). Detta gäller flera rovdjursarter. Bävrens framträdande roll bland dagens återvändande arter i Skandinavien, har fokuserats av miljöhistorikern Dolly Jørgensen genom projektet “*The Return of Native Nordic Fauna*” (FORMAS 2013–16; Jørgensen, Hemsida). Bäverexpansionens ekologiska och ekonomiska effekt på skogen har följaktligen också uppmärksammats, bland annat i Västmanland (Sund 2009).

Ekologin bidrar med ytterligare exempel genom att ta upp det gamla Morgan'ska fenomenet *bäverängar* (Polvi & Wohl 2012; Morgan 1868). En rad övriga ekologiska faktorer behandlas för närvarande av forskningen i anknytning till förekomsten av nya och gamla bäverdammar (Levanoni et al 2015). Dessutom har rapporter om bäverbeståndets status samt om djurets plats i naturmiljön publicerats på uppdrag av WWF (Törnblom & Henrikson u. å.). I en tidigare rapport från Riksantikvarieämbetet (Emanuelsson 2003), omnämns bävrens närvaro i skogsmiljöns kulturarv, överraskande nog enbart flyktigt. Information om bävrens integration i skogsmiljöns arkeologi har sökts, men inte påträffats.

Bäverspaning

Rimligen ägnade människor sig under boreal ibland åt att spana på bäver. Detta i syfte att planera jakt på djuret för dess päls, tänder, kött och gall, samt för att skaffa kunskap om bävrens närmaste tillhåll, eller om dess framfart i närmiljön. Berättelser om bäver-observationer står att finna hos moderna naturskildrare, inte minst hos den norske författaren Mikkjel Fønhus. Han gjorde under 1930-talet ingående observationer i fält. Syftet med hans ensliga vistelser, var att skriva vildmarksäventyr i Jack Londons anda. Bland annat utforskade han Colletts gamla områden, Agder och Telemark, då fortfarande centrala reminiscensområden för bävern. I berättelsen *Beveren bygger ved Svarttjern* (Evensberget red. 2001), skildrar Fønhus en rad aspekter: bävrens levnad, byggande, uppdämningar, naturmodifieringar, bävrens förmåga att arbeta sig loss från ett fångstnät, människans försök på att sätta bävern i fångenskap, samt artens expansion till nya territorier. Bland historierna återfinnes berättelsen om bävern som dämmer upp landskapet så att slätterängar dränks. Tillika den om bävern som sliter upp märkesstickor ur ingenjörernas vägprojekt: det hade nattetid setts en *liten man* som gick omkring och drog upp stickorna. Berättelsen bidrar även till att förklara varför bävern i folkmun gått under namnet “*Det vesle folket*” (Elvarheim Museum, Åmli i Aust-Agder: utställning om bävern). Människors ingripande i bävrens tillvaro utmålas ytterligare i berättelsen om en makaber dynamitsprängning av en bäverhydda med invånare. Mikkjel Fønhus observationer och återgivna sägen har formulerats på ett pedagogiskt och intresseväckande sätt. Dessa anser jag värdefulla för arkeologens allmänkunskap om bävern, om dens materialiteter och skicklighet i byggandet, om all dess beskäftiga verksamhet, samt också om djurets utsatthet.

I sammanhanget skall nämnas boken med den poetiska titeln *Bäversommar*, ett annat exempel på reportage från fältet. Detta alster av författaren Nils Parling, är illustrerat med foton av Lars Åby (Parling 1961). Boken representerar en genre med betydelse för information om bävern, dess livsrytm och dess relationer till en miljö av skog och vatten.

Vikten av egna observationer

Egna fältstudier har varit av värde. Mina sådana tillhör dock inte samma vetenskapliga division som kollegerna Coles gör. Erfarenheterna begränsar sig till just observationer, och tar inte – med undantag av ett antal foton – upp systematiskt dokumentation. I norska nejder tillhörande Telemark, Aust-Agder samt Hedmark fylken har jag sedan 1990-talet vid flera tillfällen studerat bäverns byggen och förödelser. Likaså har bäverns konstruktioner, destruktioner, gnag och flis studerats i Västergötland och Dalsland. Till och med har jag i Hedmark sett och hört djuret vid ett par tillfällen, samt begagnat bäverhyddan som utgångspunkt för fiske med kastspö. Det senaste uppskattades inte av invånarna, något som signalerades genom brummande – jag trodde först att jag äntligen skulle få se en av de många björnar lokalbefolkningen skräppt med. Bäverhyddan ifråga, hade annars återintagits efter att bävrarna decenniet tidigare vräkts genom markägarens dieselattack.

5. | Nutida bäverexpedition. Foto: Raimond Thörn.

Arkeologiska kontexter i Skandinavien: gedigna osteologiska resultat, relevanta förmodanden, men begränsad analys

Åter till arkeologiska sammanhang, så kände forskarna till att bäverben förekom i danska *Køkkenmøddinger* och i mossar. Zoologen Herluf Winge förmodade att bävern var som talrikast i *aspskogens tid*. Men för drygt 100 år sedan, då han skrev en populärvetenskaplig bok om däggdjur, omtalas bävern som utrotad (Winge 1908: 96–97). Samma år publicerade den tyske naturforskaren von Linstow en internationell översikt över bäverfynd under kvartär. Avhandlingen är innehållsrik och informativ; den tar även upp ortnamn med referens till bäver, vilka inkluderar några skandinaviska lokaler (von Linstow 1908).

Nya benfynd har senare visat att bävern är ett av få däggdjur på nuvarande danskt område som också förekom i samtliga perioder från Allerød till och med Subboreal (Aaris-Sørensen 1988:133). Arten anses ändå känd redan från Eem-interstadialen, detta genom gnag på granstommar upphittade i kittelmossar (Aaris-Sørensen 1988:68).

Bäverben och -tänder har dokumenterats, klassificerats och kommenterats av skandinaviska arkeologer/osteologer likaså i Norrland (Ekman & Iregren 1984; Lundberg 1997: 117) och mer nyligen i Dalarna (Wehlin 2014b). Delar av bäverskelett är kända från arkeologiska rapporters osteologiska appendices och främst genom Leif Jonssons talrika analyser (Hemsida Historiska studier; samt Jonsson muntlig information). En samlad diskussion av bävermaterial i Sydsandinaviska grav- respektive boplatsmaterial, finns i en uppsats som tar upp djurens rituella betydelse under atlantisk kronozon (Boëthius 2005). Vidare är bäverfynd förtecknade i Kristina Jennberts (2011) såväl som i Leif Häggströms (2012) översikt över arkeo-osteologiskt djurmaterial från valda kontexter. Inom skandinavisk arkeo-osteologi, har Anders Fandén utvecklat en metodik för bedömning av bäverns åldringsprocesser, där källmaterialet är skelett från recenta bävrar (Fandén 2005). Susanne Horn och hennes kolleger har i evolutions-antropologiskt perspektiv utforskat bäverns genetiska historia på Eurasiskt område. Slutsatser om genetiska ändringar hos arten över tid, anses kunna dras utifrån aDNA från enbart ett mindre antal (119) fragment av holocena bäverben och -tänder, med tillägg av ett fåtal pleistocena sådana (Horn et al. 2014).

När bävern omnämns i arkeologiska synteser, har den oftast fått stanna i sin traditionella roll som resursrikt byte. I tillägg till Boëthius uppsats, finns några få och särskilda undantag med vidare ansatser. Ett av dessa ges av Peter Vang Petersen, som därtill anknyter till forskarna Coles. Med referens i de brittiska resultaten, uppmärksammar han bäverns närvaro och fördelaktiga effekter på vegetationen, vilket i sin tur gynnat älgen i postglaciala, vattenrika miljöer i Sydsandinavien (Petersen 2009:46; Coles 2000:87). Trots att temat enbart berörs, och ingen empiri finns tillgänglig, gör Petersen en viktig betraktelse kring bävern som såväl miljömodifierare som faunagynnare.

Ett unikt bidrag till kunskap om (för)historisk bäverfångst, gav en undersökning utförd av Lil Gustafson (Gustafson 1990). Lokalen Bukkhammeren låg invid ett flyttblock i Innerdalen, Kvikne i Tynset, Hedmark fylke och författaren fokuserar på sparagmitens (arkosens) roll i tidigare tiders bäverfångst med nät (Arkose: sedimentär sandstenstyp med högt innehåll av fältspat; Nationalencyklopedin). Bävern är, tillsammans med älg, ren och hare bland de mest frekventa arterna vid Bukkhammeren och anses ha fångats under årtusenden. Gustafson benämner således lokalen *bäverfångstplats*. De historiska källor som finns, omtalar nämligen metoder för *fångst* av bäver, medan de mer sällan visar på jakt med pil och båge. Så gjordes heller inga pilfynd på lokalen. Då det är nät som under historisk tid ansetts mest effektivt vid bäverfångst, blir sparagmitfynden på platsen aktuella som material för nätsänken samt för redskap vid bäverslakt: på lokalen Bukkhammeren fanns både sänke, plattformkärna och spån av sparagmit. Råstoffet är känt från mesolitikum till bronsålder, och anses enligt Gustafson indikera kontakter österut till Sverige. Hon anknyter inte till kollegerna Coles, utan till övriga discipliners kunskaper om bäverns påverkan på naturmiljön. Bland annat nämns skapandet av bäverängar genom djurets bete, ängar som kunde tas över av människor (Gustafson 1990:43 med referenser). Undersökningen vid Bukkhammeren gav ny kunskap om bäverfångstens materialiteter, metod och praktik i ett lokalt skandinaviskt område. Den visar ett exempel på nätfångst av bäver, då fynden av vissa arkose-föremål anses tillhöra utrustningen ifråga.

Detta var antagligen samtliga underbyggda arbeten om bävern som finns inom fältet skandinavisk arkeologi. I det följande skall valda boreala fyndkontexter presenteras. Lokalerna i fråga är de enda som av mig satts i system så långt. Lokalerna bildar således empirin i en inledande diskussion.

Klassiska Maglemose-lokaler – Ett gediget osteologiskt bävermaterial

I Danmark märks de klassiska Maglemose-boplatserna med Herluf Wingses, respektive Jane Richters osteologiska analyser. Med stort intresse noterades att Jane Richter i sin presentation av djurbens-analyserna från Ulkestrup Lyng framhåller att, "*Beaver is a quite common species at prehistoric sites*" (Richter 1982:153). Frågan om vad bäverns påstådda vanlighet innebär, är inte preciserad av Richter och vi skall återkomma till det. Det skall vi också till andra forskares betoning av Sværdborg-lokalerna som rik bäver-biotop under Boreal tid; lokalerna innehöll 219 benfragment av bäver. Bävern var således den tredje mest frekventa arten på Sværdborg (Aaris Sørensen i Bille Henriksen 1976:147). En summarisk överblick ges över det osteologiska materialets variabilitet i lokalerna (tabell 1). Som kontrast till lokalerna i figur 2, kan nämnas lokalen Flaadet, Langeland. Denna anses vara samtidig med tyska Duvensee, tillhör följaktligen en tidigare fas av Boreal och har således färre faunafynd än de lite senare själlandska platserna (Skaarup

<p>Mullerup: Herluf Winge identifierade ett mindre antal bävertänder, samt ben från olika delar av möjligen tre bäverindivider, "Stykke af fortand, en kindtand, et nøgleben, 3 uens overarme, et spoleben, 3 uens albueben, en bækkenhalvdel, 2 lårben, 3 uens skinneben, et hælben" (Sarauw 1903:195). Då några av extremiteterna beskrivs som olika varandra, framgår det att tre olika bäver-individer är representerade i lagren. Det framgår att det inte är hela skelett som är bevarade på lokalen.</p>
<p>Holmegaard I: Castor fiber; delar av kranier, några med tänderna i, samt ben från olika skelettdelar från upp till kring 5 individer. Analyserna utförda av Winge (Broholm 1924:29).</p>
<p>Sværdborg lokalerna: (219 fragment av bäverben fördelade på tre olika områden.) Bävern är den tredje mest frekventa arten på Sværdborg och lokalen beskrevs som en "- very rich beaver biotope." Utgrävningarna från 1917 såväl som från 1940-talet ansågs påvisa detta (Aaris Sørensen i Bille Henriksen 1976:147; Friis Johansen 1919). Herluf Winge karakteriserar bäverfynden från grävningen 1917 på Sværdborg Mose som "Levninger i Mængde" (Winge i Friis Johansen 1919:129); minst ett tiotal individer anses representerade: ben från olika delar av skelettet samt ett stort antal tänder. Många ben har snittmärken. (Broholm 1924:133): "Af Bævernes Fortænder har Sværdborgfolket benyttet den haarde Emaillé paa Forsiden ... uden at Redskabet var bleven gjort færdigt".</p>
<p>Bloksbjerg: En hel del bäverben, särskilt käkar och tänder. Av antalet både höger- och vänster- skenben att döma, framgår det att det rör sig om delar av minst 5 individer på lokalen (Westerby 1927:31).</p>
<p>Verup: Bäver noterades, men i mindre omfattning och vilka ben/tänder som återfanns, specificerades inte (Andersen 1960). På Verup har dokumenterats 5 fläckar ("plætter"), vilka Andersen presenterar som troliga hyddbottnar och jämför dessa med Ulkestrup (Andersen 1960:122).</p>
<p>Ulkestrup Lyng: Lokalen skiljer sig ut, då distinkta hyddbottnar dokumenterades. Bäver är här en art bland ett antal övriga jaktjur och fåglar. Mer specifikt representeras bävern i lokalen Ulkestrup Lyng øst genom 13 juvenila fragment, ett dextralt och ett sinistralt ben från tibia (Richter 1982: 152–159, fig. 121).</p>

Tabell 1. Exempel från klassiska Maglemose-lokalerna med osteologiskt analyserade bäverben och -tänder. Skillnader i bäverdepositionernas omfattning och karaktär lokalerna emellan, ger uppslag till vidare problematisering. Citaten återges på originalspråk.

1979). Det fragmentariska faunamaterialet på Flaadet omfattar inte bäverben (Møhl 1979:136–143, med artöversikt). Klimatändring med ökande fuktighet och påtaglig skogstillväxt bidra rimligen till en förklaring på skillnaderna i andelen bäverben mellan yngre lokaler och den äldre Flaadet.

Publikationerna av de danska lokalerna i tabell 1 innehåller således begränsad men intresseväckande empirisk information. Dessutom rymmer de några rimliga vetenskapliga utsagor, samtliga av intresse för vidare problematisering. Texterna ifråga betonar att flera lokaler har ett antal bävertänder och -käkar, samt att några exempel visar bearbetning som tyder på redskapstillverkning. Färdiga redskap, vilka är av mejseltyp, är däremot sällsynta och har i kända fall daterats inom atlantisk tid (Hatting 1970).

Några få och helt olika särdrag inom och mellan Maglemose-lokalerna med ben-och tandmaterial, har härmed kunnat urskiljas. Och en ny blick på Sværdborg visar att lokalen i själva verket bidrar med ny kunskap: ett påbörjat redskap pekar på att detta var en lokal där redskapstillverkning av bävertänder praktiserades tidigare än känt vid Hattings undersökning.

Bilden kan sammanfattas med att Jane Richter har rätt i att bäverben/-tänder är frekventa på förhistoriska lokaler (Richter 1982:153). Men vi skall samtidigt notera att några mängder bäverben på enskilda boreala lokaler inte är vanligt i

södra Skandinavien. Den generella bilden skall istället preciseras med att bäverben, gärna käkar och tänder, är frekventa, men sällan talrika inom en och samma lokal. Betonas skall vidare att boreala lokaler med bäverfynd, respektive utan, finns inom samma närområde. Känd kronologi är dock inte så detaljerad att eventuell samtidighet mellan lokalerna kan göras gällande.

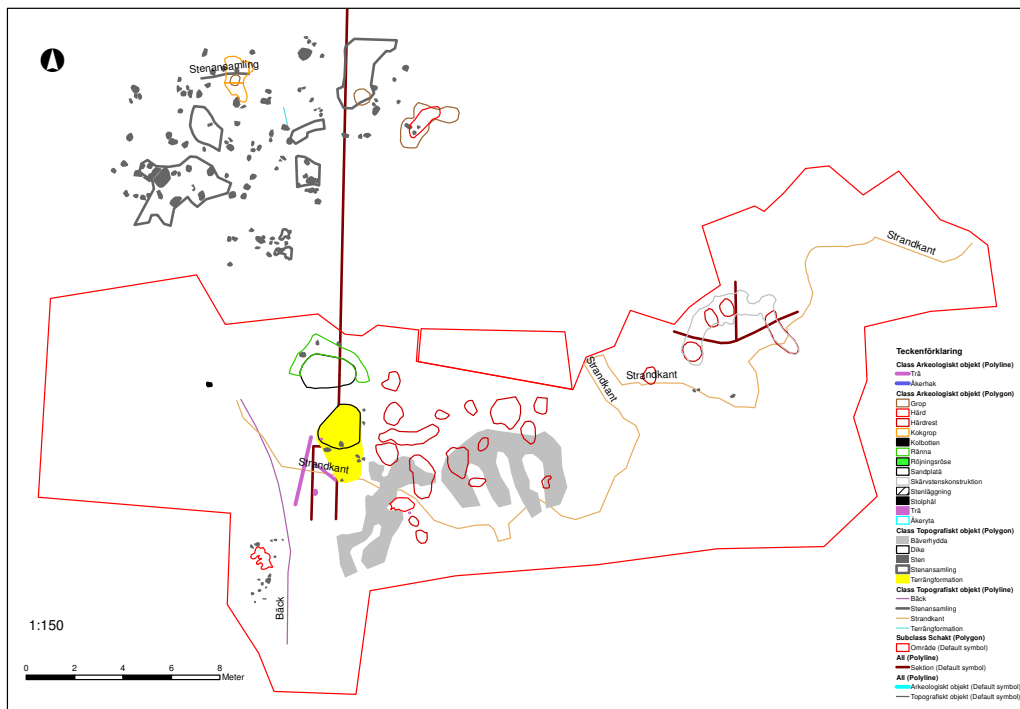
Men nästa avsnitt kontrasterar med en alldeles särskild och ännu mer spännande lokal.

Järingsholm 2: en uppseendeväckande lokal

Undersökningen på Järingsholm 2 i norra Skåne, ledde till slutsatser om en tidigmesolitisk bosättning belägen ovanpå tidigare bäverhyddor (Kjällquist 2004: 8–10). I en populärvetenskaplig publikation presenteras vi som följer för lokalen, tolkad som en förhistorisk bäversjö:

”- - En vägg av kvistar och slanor. - - ett slags hyddor, men dessvärre av den sort som bebotts av bävrar. Det visade sig att hela den udde där härdresterna låg, var grundad på gamla bäverhyddor som byggts med välgnagda spetsiga slanor” (Knarrström red. 2007: 96).

I slutundersökningsrapporten får vi ytterligare information om lokalen och dokumentationen:

Järingsholm 2. Ett sällsynt exempel på arkeologisk dokumentation av bävermaterialiteter. © Arkeologerna.

”Bäverhyddorna var kollapsade och låg under ett sandlager som man lagt sten och anlagt härdar på. Detta innebar att de bestod av nedbrutet material utspritt över en större yta, vilket innebar att de främst plandokumenterades med totalstation” (Kjällquist 2018).

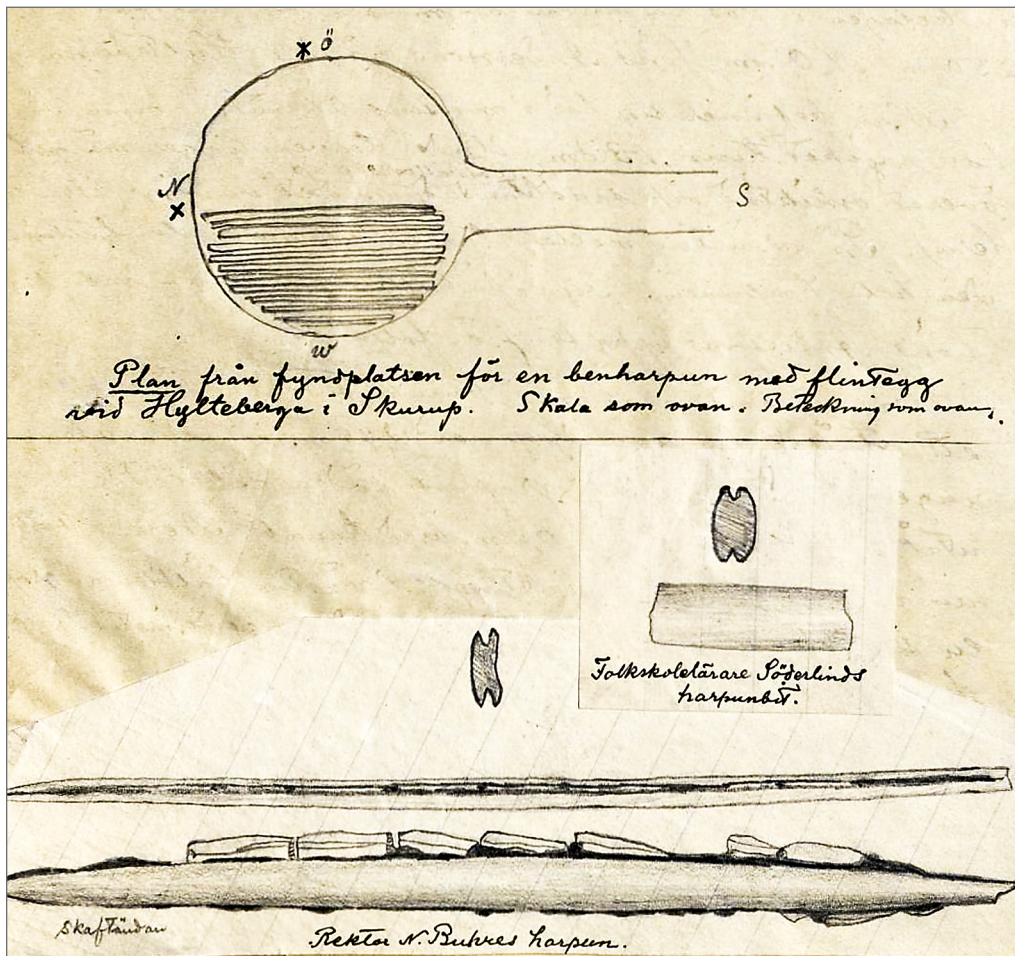
Vidare informeras om att över lagret med rester efter bäverhyddor, grävde arkeologerna fram en ansamling skörbränd sten. Människor ansågs ha uppehållit sig ovanpå gamla bäverhyddor från tidigmesolitikum, och några av härdresterna i hyddorna, låg ovanpå nedgrävda bävergångar (Kjällquist 2004: 8–10; Knarrström red. op.cit. 189 och 192;). Bävergnagda pinnar från sjölagerföljden på lokalen daterades 7905 +/-80 och 8195 +/-80 ¹⁴C-år BP (Björkman 2007:90; fig. 12).

Detta är exceptionell och högst värdefull dokumentation. Trots ett ”dessvärre” och trots att dokumentation kunde varit mer detaljerad, visar arkeologerna ifråga prov på god observationsförmåga, och iakttagelserna kan användas i en kunskapsutveckling.

Kjellmarks Hylteberga: frågor kring hyddbottnar och flintegg-spjut

Fyndplatser jämförbara med Järingsholm2, har förmodligen inte dokumenterats inom skandinavisk arkeologi. Men i sammanhanget påminnes jag om ett helt annat, dock särpräglat exempel på dokumentation: Knut Kjellmarks hyddgrunds-dokumentation från Hylteberga i Skåne (Kjellmark 1912; Larsson 1975; fig. 7). Kan denna vara intressant i ett resonemang kring möjliga arkeologiska bävermaterialiteter? Det ansåg i alla fall Peter Vang Petersen som vid ett av mina besök på Nationalmuseet i Köbenhavn omnämnde hydd-konturerna i Hylteberga som möjliga spår av en bäverhydda. Argumentet stöttade sig på fyndet av ett flintegg-spjut i kanten av strukturen (muntligt, Vang Petersen). Redskapet kan således rentav befunnit sig in situ när Kjellmark hittade det, och typen har sällan hittats i en så precis angiven miljö. Föremålen är däremot ofta tillvaratagna utan att kontexten blivit dokumenterad (Lidén 1942; Voss 1960). Vi kunde i Hylteberga i så fall tänka oss ett försök på boreal bäverfångst med flintegg-spjut där bävern varit vinnaren.

Fältdokumentationen som den kunde praktiseras på Kjellmarks tid, får i ljuset av dagens GIS-baserade planer ett smått naivistiskt drag. Men, Kjellmarks skiss bidrar trots detta till att stimulera diskussionen. Danske kollegans idéer är inte obefogade, i alla fall inte när det gäller dokumentation av hyddbottnar utan eldstad och stolphål. Kanske ger idén även ny näring till diskussionen kring mesolitiska grophyddor och ”rotvältor”. Raymond R. Newells gamla jämförande granskningar av arkeologiska hydd-dokumentationer, förtjänar även i detta sammanhang ny uppmärksamhet. Han avfärdade en rad strukturer som tidigare definierats som grophyddor och ansåg att dessa istället var fördjupningar efter rotvältor. Newell tar även med Hylteberga, vilken han dock inordnar i sin grupp ”composite dwell-

7.

Kjellmarks dokumentation av hydd-grunden i Hylteberga © ATA. Bilden är ett utsnitt av rapporten i ATA.

lings” (Newell 1981:249). Frågan om rotvärtor och gropar, återkommer då och då (exempel: Hernek 2005: 17; Wehlin 2014a: 27). Tolkningarna av strukturerna kan ofta vare sig bekräftas eller avvisas. Det samma rör Vang Petersens förslag på Hylteberga som möjlig lokal för bäverhydda. Men Newells såväl som Petersens inlägg bidrar till att resonemang kring bäverlokaler och arkeologi kan hållas vid liv.

Källunderlag från boreal – Begränsningar och potential

Den evaluering som här följer av ett valt borealt källmaterial med bäveranknytning, har som syfte att exemplifiera empirins kunskapspotential.

Beträffande de här valda Maglemose-boplatserna, så representerar de en tidig, begränsad och samlad kontext, med omfattande och nyanserade osteologiska resultat. Materialet visar påtagliga skillnader och likheter mellan lokalers prak-

tiker med bäverkroppar, -ben och -tänder. Osteologiska resultat visar på detaljer i människors exploatering av bävern. Några av Maglemose-lokalerna har bäverdelar i form av käkar med tänder. Detta är delar av skelettet som osteologiskt kan relateras till en primär styckning av djur vid slakt (Nilsson 2006:35–36). Representationen av olika skelettdelar, antyder en distinktion mellan slaktplatser och lokaler med andra typer av bäverkonsumtion. Materialen anknyter inte minst direkt till framställningen av redskap av bävertänder.

I tillägg till de danska Maglemose-lokalerna inkluderar jag material från Järingsholm2 i Skåne. Detta är rester av boreala bäverhyddor, tillvaratagna och omarbetade av människor för att tjäna som bas för eget tillhåll på platsen. Ytterligare exempel på fynd av bävergnagda pinnar är publicerade, inte bara på Järingsholm2. Ännu flera pinnar finns på andra lokaler (särskilt under påföljande atlantisk kronozon: Sjöström 2013).

Därmed har vi ett par materialtyper som relaterar till bäverfångst, möjligen i olika syften. I ljuset av Lil Gustafsons undersökning, skulle nämligen sparagmitfynd och deras kontexter vara av intresse för diskussioner kring miljöer för möjlig praktiserande av bäverfångst. Sparagmitsänken kan således bilda ett komplement till eggspjutet i frågan om förhistorisk bäverfångst. I motsats till kända exempel på bäverfångst från historisk tid, har bäver under mesolitikum möjligen tagits av daga genom att eggspjut använts.

En detaljblick på de valda boreala källorna har gett en nyanserad bild. Observationer och tolkningar kring bäver-kontexter från flera naturvetenskaper, fyller ut arkeologens kunskapsbild samt bidrar till kontrastering och till mötesplatser för problematisering och diskussion. Sammantaget ger dessa allehanda källor, observationer och berättelser en inblick i många aspekter vid bävern och dess omgivningar över tid. De ger kännedom om djurets liv och verksamheter, samt åskådliggör dess ambivalenta relation till människor, materialitet och miljö. Försöket att få mer substantiell kunskap om bäverns samexistens med människor under boreal tid, har dock med sig några metodologiska utmaningar. Ett förslag till angreppssätt skall därför kastas fram.

En premis för metodutveckling: fokus på materialiteter och möten

För en tolkning av bävermaterialiteter, måste en fungerande metodik föreligga. De data vi väljer ur materialen, måste möta med socialt baserade teorier. Temat "Arkeologen möter bävern" söker därför anknytning till relationella perspektiv. Motiveringen är att dessa använder verktyg som hjälper forskaren att välja ut data som synliggör relationer. Perspektiven finns inom inriktningarna feminism, posthumanism, zooarchaeology och Multispecies Ethnography. En angränsande inriktning som behandlar relationer människa–djur som reciprok har presenterats

av Paul Nadasdy (2007). Han är bland annat inspirerad av antropologen Tim Ingold som haft stort inflytande på diskussionerna (Ingold 1988).

Relationerna gäller människa-djur, såväl som relationer mellan människor och materialiteter. Här kan jag ansluta till arkeologer som redan inspirerats av relationella perspektiv och både sökt och hittat, nya spår i diskussionerna (Oma 2007; Kirksey & Helmreich 2010; Overton & Hamilakis 2013, Fredengren 2013, 2016). Mer specifikt om djur, har Kristin Oma analyserat människa-får-relationer under bronsåldern, och belyst fårens sannolika roll i utformandet av nya hustyper (Oma 2007). Beträffande vilda djur, kan tillfogas att Chantal Conneller tagit upp alternativa frågor kring användningen av hjorthorn, och därigenom kring relationerna människa-hjort på Star Carr i samband med jaktpraktiker (Conneller 2004).

En inspirationskälla till denna så kallade ”*The species turn*” är själva de klassiska grundstudierna, bland dessa Morgans bäverstudier (poängteras av Kirksey & Helmreich 2010: 549).

Men det som skiljer relationella teorier från traditionella perspektiv, är att dessa accentuerar betydelsen av *samband* mellan olika arter beträffande samexistens och sociala förhållanden. Trots att människor är väsensskilda från bäver och andra djurarter, är det inte människans ledande ställning och kontroll alltid given; relationerna kan vara skiftande, och är därför istället en plats för problematisering och tolkning.

Uppfattningen om en relationell ontologi konkretiseras bland annat genom Donna Haraways originella, men jordnära perspektiv på samarbeten mellan arter. Haraways utgångspunkt för analys, är den egna relationen till hunden Cayenne Pepper. I denna betonar hon *samhandlandet* i utövandet av agility, vilket hon i sin tur anser främja deras gemensamma sociala utveckling (Haraway 2008). Hennes diskussion rymmer frågor om olika arters samverkan på flera nivåer. Att olika arter, kompanjoner som människa och hund, givetvis har skilda egenskaper, men att de bekräftar och medskapar varandra genom samhandling, är en idé som utmärker Haraway's perspektiv: människan är rationell och etisk, medan djuren är instinktiva. Genom boktiteln *When Species Meet*, betonas att analysens fokus ligger såväl på kompanjoners olika särarter och förmågor, på deras olika situationer i tillvaron, som på de relationer de utvecklar med varandra och med omgivningen (Haraway 2008). Det markeras att *aktanter* (medagerande eller kompanjoner) med olika egenskaper möts och att i dessa möten inleds komplicerade sociala processer. Dessa ofta små sociala processer, kan vara väsentliga drivkrafter i de större sammanhangens fortgång och ändringar. Djur och människor kan ses som aktiva partners och medskapare av gemensamma miljöer och till själva tillvarons fortgång. En reflektion kring bäverhyddan ges som exempel på hur synliggörandet av relationer kan vara en ingång till mer substantiella arkeologiska resultat.

Bäverhyddan i fokus – en tvetydig mötesplats

Bäverhyddan kan locka till vidare begrundanden kring kunskap om fysiska mötesplatser. Av skandinaviska exempel på dokumentation av bäverhyddor, har vi kanske enbart den från Järingsholm² i Skåne. Det *kan* även handla om Kjellmarks gamla skiss från Hylteberga, medan Kjellmark själv beskrev denna hyddbotten som (spåren efter) en bosättning. Det är tack vare Peter Vang Petersens förslag som idén om att det skulle kunna vara konturerna efter en bäverhydda har uppkommit och flyttat in i diskussionen.

Det goda exemplet Järingsholm² kan framhållas som inspiration för kolleger i fält att söka efter, utförligt dokumentera samt tolka, materialiteter som anses ha anknytning till bäveraktiviteter. Därtill kan frågan ställas om dessa lokaler dessutom har spår av mänsklig aktivitet, och hur spåren av de respektive arternas handlingar förhåller sig till varandra.

Trots att båda arter sällan befinner sig på platsen samtidigt, kan bäverhyddan ses som en gemensam materiell lokal för bäver och människa, en arena för samhandling/konfrontationer. Den kan rentav ses som en *Haraway'sk kontaktzon* (Haraway 2008: 218–219). Människors möten med djuret självt eller med dess materiella strukturer, sätter igång olika slags processer. Bävern blir irriterad av inkräktare, och i många fall kan den överge lokalen, utvandra till andra miljöer och regioner. Det fanns möjlighet att bygga vidare på en redan använd bäverplats, något som framgår av Kjällquists redovisning. En pionjärer inom antropologin, Lewis Henry Morgan, benämnde i sin tid den amerikanska bävern ”*This architectural mute*” (Morgan 1868). Attributet är signifikativ och dessutom stimulerande för tanken. Vi kan tänka oss att en mesolitisk människa skulle kunna fascineras av att se en bäver på avstånd fälla träd och bygga, och även lära sig trädbearbetning av bävern. Vidare kan mänskliga hydd-konstruktörer lämpligen använda trädstammar fällda och gnagda av bävern.

På Järingsholm tog ett lag människor hand om gamla bäverhyddor och modifierade materialen för eget bruk. Bäverhyddan kan i övrigt för människan ha varit en torr plats i en annars fuktig naturmiljö. Hen kan ha funnit fastare mark under foten genom att landa på bäverhyddan, nått en torrare vilopunkt efter den långa kanotfärden då det äntligen fanns tillfälle att få resa sig och sträcka på benen. Carl Perssons potentiella resande i kanot från Västsverige till småländska inlandet (Persson 2012), skulle på liknande vis kunna haft nytta av bäverkonstruktioner undervägs.

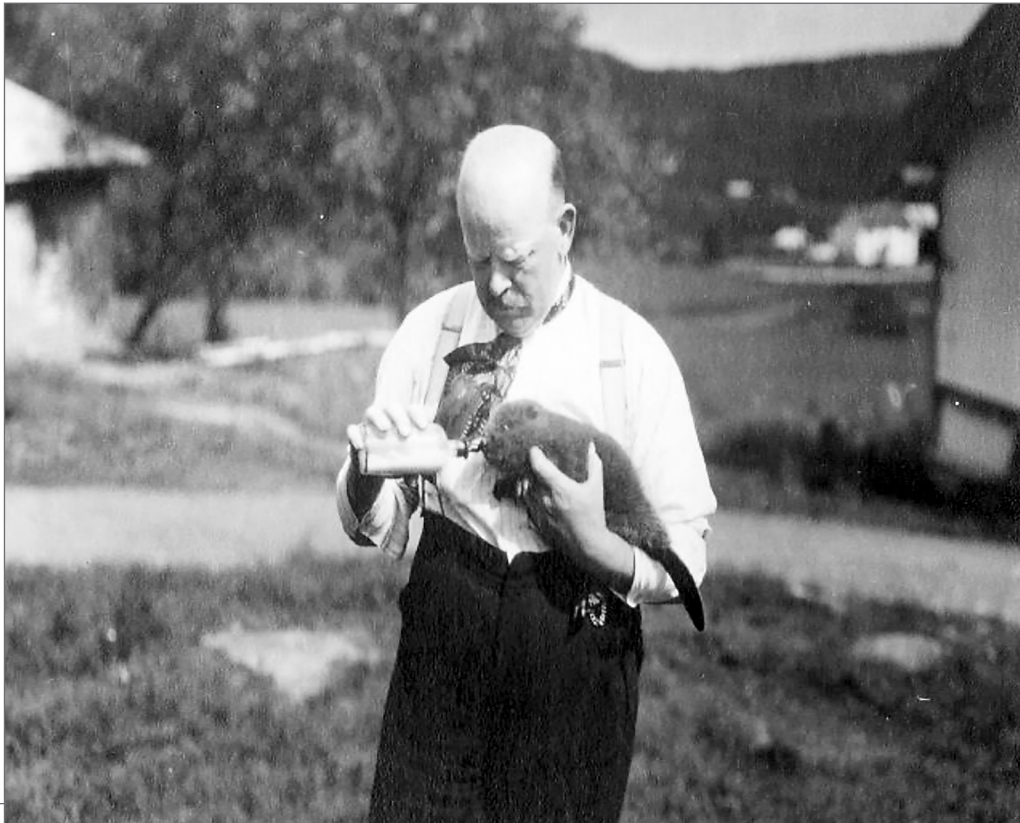
Bäverhyddan är en mångtydig och ambivalent materiel lokal för möten av olika karaktär och syften. Bäverhydda, trä och vatten kan uppfattas som aktiva tillsammans med människa och bäver som använder dessa, i tillblivande av vardagen och tillvaron i landskapet.

Vidare reflektioner

Inspiration till ämnet har hämtats i egna fältobservationer, men framför allt i brittiska kollegernas gedigna arkeologiska bäverforskning. Givetvis visar de brittiska skelett/tand-fynden att bävern varit en materiell resurs, men samtidigt dryftas bävern som människans potentiella medaktör, och "läromästare" i trädfällning, trädhamlande, samt i byggande av dammar och kanaler, jämte temat om bäverängarnas betydelse (Coles 2000, 2007). Att bävern måste räknas som en medverkande i ändringen av landskapen genom tiderna, är bekant för naturforskare. För arkeologins del har forskarna Coles lyckats knyta frågorna konkret till fysiska lokaler med spår av bäver-relaterade ändringar. Deras resultat kan vägleda den som vill gå vidare med bävertemat, i fråga om systematisk observation såväl som i urval av materiella kriterier för analys och tolkning.

Det finns ett nytt intresse för bävern inom flera naturvetenskaper. Intresset kan förenas med artens påtagliga expansion, i sin tur en följd av skogstillväxten. Dagens miljöintresse spelar också roll för utvecklingen av forskningsprojekt som inkluderar bävern och andra återvändande arter.

Exemplen från olika vetenskaper visar även att bävern är ett djur som väckt nyfikenhet och som varit föremål för en rad föreställningar. Inte minst har djuret exploaterats för sin päls, gäll, kött och sina tänder, varit föremål för olika mytbildningar samt föranlett märkbar gynnande, såväl som förödande påverkan på naturmiljön. Bävern är allt som allt ett djur som ger intryck av ambivalens, karaktärsdrag som för min del skärper nyfikenheten. I det yttre kan bävern likna människan i flera aspekter: Den kan gå på två ben och kan på avstånd uppfattas som ett barn eller en kortvuxen människa. Bävern är ett arbetande djur i bemärkelsen att den uppför byggen av trädstammar den själv fällt. Bävern kan modifiera och ändra/förstöra hela landskap genom dammbyggen. Djuret har av människan tidvis varit utrotat i vissa områden, tidvis har arten som nu, expanderat. Bävern har påverkat människans fysiska miljöer, underlättat och hindrat människors rörlighet och det är inte givet att människan alltid varit den dominerande användaren av lokala landskap och miljöer. Relationer människa-bäver är givetvis av annan karaktär än de relationer människa-hund som Haraway försöker reda ut. De är även annorlunda än de relationer människa-får som Oma utforskat. Människan och fåret i samverkan anses ha bidragit till ändringar i huskonstruktion såväl som i ekosystemen och landskap, genom bete och öppning av landskapen. Människan kan förmodligen inte etablera ett förtroendeförhållande till bävern av samma karaktär som vi kan till både får och hund. Om vi inte skrämmer hunden och fåret låter de sig gärna klappas, vilket är tveksamt för bäverns del. Även om får kan stängas och hund bitas, kan de av människan domesticeras och kontrolleras, vilket bävern sannolikt inte kan. En vuxen bäver skulle svårligen låtas sig tämjas, om detta alls vore relevant. Men det finns berättelser om och foton av, att bävrar har hållits hemma på gårdar i burar eller i koppel som en hund och vant sig vid människor, men

8.

Collett fotograferade en man som flaskfodrade en bäverunge. © Naturhistorisk Museum, Oslo.

också berättelser om att bävern rymt från fångenskapen (Evensberget red. 2001; Vevstad 1989: 62ff, spec. s. 72). I Agder var man på slutet av 1800-talet mån om att utveckla bäverstammen bland annat för export av ett antal bäverindivider. Robert Collett fotograferade i denna miljö en man som flaskfodrar en bäverunge (fig. 8).

Att de väsensskilda arterna bäver och människa möttes under boreal tid, är bortom all tvivel. Materiella spår av dessa möten, dokumenterade arkeologiskt, är dock som vi har sett få för Skandinavien del. Ytterligare materiella källor skulle underlätta kunskapsutvecklingen, men bäverns arkeologiska betydelse kräver samtidigt metodologisk bearbetning. Frågeställningar kring arternas möten i specificerade fysiska rum kan vara en positiv utmaning när arkeologen vill bredda såväl kunskaperna om mesolitikum, som kunskaperna om människors och djurs handlingar i landskapen över tid. Att en rad djurarter har varit människans byten och bidragit med mat och material, är för arkeologen elementär kunskap. Vi vet också att bävern återfinns bland dessa djur. Arkeologer brukar, utan specificerad källa, även anse som rimligt att flintmejseln utformning har inspirerats av bävertanden. Mer begränsad är däremot arkeologens kunskaper kring övriga aspekter vid såväl bäverns som andra djurs samexistens med människor.

I boreals miljöer fanns således den rationella människan och den instinktpräglade bävern som gemensamt utnyttjat de fysiska landskapen. Dessa olika aktanter är delaktiga i sociala förlopp och i den boreala tillvarons fortgång från dag till dag. De samverkar på en rad olika sätt, i samförstånd eller antagonism, eller ibland även utan att vara medvetna om varandra. Aktanterna framträder som olika inflytelserika på olika punkter i en handlingsprocess över tid. Vilka dessa processer är, känner vi mindre till. Men vi kan i alla fall tänka oss att det handlar om ändringar i naturmiljön: om användningen av trämaterial och vattenytor, samt om påverkan på skog och landskap över tid. För boreal är det särskilt skapandet och användningen av materialiteter, som kan fokuseras. Bävern kan komma tydligare in som en bland flera medaktörer i tillvaron när arkeologen vill skapa en ambivalent, relationell men realistisk bild av specifika mesolitiska miljöer, landskap och sociala förhållanden. Möjligen kan människors kunskap om bäverhyddor bidragit till ändringar i de egna hyddorna. Detta har vare sig arkeologin eller övriga vetenskaper tillräckliga kunskaper om. Givet är det oavsett att bävern byggt hyddor under boreal, samt att hyddorna varit väl synliga och tillgängliga för människor som vistats i samma naturmiljö som bävern.

Det egna intresset för bävern ökade och blev mer konkret knutet till arkeologin när jag haft möjlighet att ta in aktuella vetenskapliga perspektiv på människa-djur-relationer. Systematiskt letande efter dokumenterade och publicerade arkeologiska fynd av bävermaterialiteter, har således hittills gett en grund, tillräcklig för den inledande problematisering som här lagts fram.

Slutsatser och ytterligare idéer

Kollegerna Coles forskning visade att bävern kan utforskas från arkeologiskt perspektiv och bidra till kunskap om landskapsanvändning genom tiderna. Jag har påpekat att empiriskt och metodologiskt baserad forskning om bäverns materialiteter, är ytterst begränsad inom skandinavisk arkeologi. En tids sökande visar att naturvetenskaplig litteratur om bävern vuxit i omfång i takt med artens nutida expansion. Sammantaget har vi så en bild som visar att bäverns materialiteter på skiftande vis varit betydelsefulla för människor. Bäverdammar, hyddor och andra strukturer, antas ha fungerat som hinder, alternativt som stöd i människors vardag. Fynd visar att djurets fysiska resurser päls, ben, tänder, gäll, har varit centrala tillgångar i försörjning och utbyten. Fångstmetoder för bäver, lämnar mer eller mindre identifierbara spår efter sig, som arkos och eggspjut, och i förlängningen även produkter i form av mejselformade redskap av bävertand eller flinta. Människor har på sin sida, tidvis tagit hand om bävern och försökt gynna djurets existens och förökning. Brittiska kollegerna Coles använde begreppet *significant agent* när de etablerade bävern och dess materialiteter som arkeologiskt tema. Artikelns motiv är att fokusera bävern som aktant i skandinavisk arkeologi, och

att argumentera för att bäver-relaterade material och kontexter inom regionerna i fråga, behöver utforskas närmare. Det viktigaste argumentet för tematiseringen, är att bävern tillsammans med människan, varit central i naturmiljöns ändringar över tid. Ur arkeologisk synpunkt, har vi emellertid för lite specificerad kunskap om hur. I hög grad beror detta på obefintlig dokumentation i fält, och i sin tur på otillräcklig uppmärksamhet på djurets betydelse. Men det beror även på frånvaron av teoretiska och metodologiska perspektiv som medger problematisering av olika djurarters samexistens med människor.

Till att börja med ville jag veta mer om enbart den boreala bävern, utöver den kunskapen vi redan har: nämligen att arten även under boreal exploaterades av människor. En tråd har tagits upp, då jag med stöd i osteologiska data från väldokumenterade kontexter, kunde exemplifiera viss grad av material-variation mellan klassiska Maglemose-lokaler i Syd-Skandinavien. Dessutom kunde ett enstaka fall av boreal redskapstillverkning med bävertand som råmaterial uppmärksammas, detta på en Sværdborg-lokal. Ett annat material, arkosen, togs av Gustafson upp som möjlig kunskapskälla, och kan vara relevant även utanför den kontext hon undersökte. Ytterligare en tråd har hämtats upp genom att exponera bäverhyddan som en materiell lokal med ambivalent betydelse för mänsklig samexistens med bävern i ett fysiskt landskapsrum.

Arkeologens aktivering av bävern, kan bidra till mer detaljerad kunskaper om förhistoriska miljöer. Även arkeologisk landskapsforskning i Skandinavien skulle gynnas genom att bävern – i relation till människan – synliggörs som medverkande i landskapens användning och förändring. Genom egna observationer i fält, har intrycket av och kunskaperna om bävern som en kraftfull naturmodifierare förstärkts. Arten sorterar under det biologiska kulturarvet, men kan inkorporeras även som kulturell material- och miljömodifierare. Problematiken har potential att integreras i kulturmiljövården, i *environmental humanities* och i samtidsarkeologin. Ett klart argument för detta, är att bävern idag är en expanderande art som på olika sett präglar den materiella och sociala omgivningen. En kommande generation arkeologer – gärna med specialkunskaper inom samtidsarkeologi och materiellt kulturarv – finner kanske en uppgift i att planera och genomföra systematisk fältdokumentation av bäver-materialiteter i någon specifik skandinavisk region, till och med jämförbar med Coles insatser.

Arkeologins få arbeten om bävern har här satts in i ett bredare perspektiv, med referenser till flera vetenskaper samt till observatörer som bidragit med sina aspekter på bävern och på materialiteter som förknippas med arten. I några avslutande meningar kan framhållas att arkeologens möten med bävern och dess materialiteter, kommer även att betinga möten som leder till avvisade: alla aspekter låter sig inte utforskas. Ett område som däremot är forskningsbart, är människors och bävrars gemensamma/olika användningar av landskapsrummen och av vatten- och

trämaterialen inom dessa över tid. En utveckling av temat bäverns materialiteter, tillför därutöver arkeologin ytterligare en kontaktyta mot samtidens miljöfrågor.

Arbetet som lagts fram, befinner sig på ett experimentellt stadium där inspiration från såväl litteratur som fältobservationer är fördelaktig. De olika källtyperna som presenterats, är till hjälp i sökandet efter relevanta empiriska nyanser i de material vi som arkeologer tar upp. Häri finns grunderna till en metodik som hjälper arkeologen att välja ut data som synliggör relationer människa–bäver.

Summary

This paper gives a few suggestions on archaeological approaches to the beaver (*Castor fiber L.*) and associated materialities in Scandinavia. A main source of inspiration is Cole's book "*Beavers in Britain's Past*" which offers extensive archaeological field records and interpretations on the beaver and its material traces. In 1983 Bryony and John Coles introduced the beaver as an archaeological *significant agent*, and established a substantial background to further discussions of human–animal mutuality and to intra-actions between humans and beavers in prehistory and history. Based in traces and tangible finds in a long-time perspective, the Coles suggested that humans have used beaver-gnawed wood in platform- and hut constructions, humans could have used the top of uninhabited beaver lodges, and beavers could in turn have used structures initially prepared by and for humans. These scenarios picture some good cases of how humans and animals have been taking advantage of each other's presence in a waterlogged and woody landscape. Mesolithic locations in South Scandinavia are exemplified in the present paper. These are sites with beaver bones/teeth, besides beaver-prepared materialities. They were situated in landscapes inhabited with water, emergent wood, but not overcrowded by humans; at times it might instead be reasonable that animals far outnumbered humans. For any further discussion, I suggest to enlarge on material, physical meeting points. The beaver lodge is as such a distinct material point in a landscape/waterscape. Therefore the Haraway' an inspired topic of "*the beaver lodge as a contact zone or as a zone of intra-action*" is promoted. This is a shared physical life-space of which both humans and beavers have knowledge – in different ways, maybe in different times – of how to build a lodge and of how to share a lodge for different ways of use and on different occasions. Beaver lodges have existed for real even if very few of them are recorded by Scandinavian archaeologists. Kjällquist's record in Järingsholm², Scania, is therefore invaluable and counts among the few known material units in South Scandinavia which for certain can be estimated as a contact zone human–beaver in the Mesolithic. Obvious is also that beaver lodges are very similar in plan to what archaeologists sometimes have defined as human huts, simply a circular ground with an opening. With reference in Raymond R. Newells' former discussion, these similarities also

make a good point for a methodological discussion of previous documentation practices. When we discuss human-beaver relations it is important to emphasize the fact that such relations are of two minds. On the one hand the beaver modifies the environments in many ways, for good and for bad. They cause devastation by their building activities, by stems and ensuing floods and by their extensive gnawing of wood. Humans take use of beaver gnawed branches, and on the other hand they can destroy a beaver lodge, and easily kill the beaver as well. In order to widen the issue and to make comparisons and contrasts, records and interpretations of beaver materialities from other disciplines, anthropology, zoology, and history time were included. Current relational approaches are an important source of inspiration in recent outlines of humanity, animality and sociality in the Mesolithic. Such frameworks problematize Human as well as Big Hunter supremacy and they embrace more than one subject in their notions of the making of life, community and the world. There is not much Scandinavian research on the issue, and the conclusiveness of the present paper is as a consequence limited. Hence this paper represents an experimental voice not exclusively on the beaver itself, but on Mesolithic animals, and further on approaches to Mesolithic local settings. An important aim is to inspire colleagues to take up a further discussion on mutual relationships between humans and beavers in prehistory. This would include careful field records of presumed traces of beaver activities, comparable to the Järingsholm case, and inclusion of the beaver as a significant co-actant in perspectives on Landscape archaeology, Environmental Humanities, Contemporary Archaeology, and more manifest in cultural heritage policy as well.

Tack

Bävern har, trots sin skygghet och relativa stumhet, sannerligen en kontaktskapande förmåga och kan bidra till såväl lärdom som friluftsliv och underhållning. Således tack till alla kolleger och studenter som visat intresse för ämnet Arkeologen möter bävern. Det har varit Maria Sjöbergs doktorandseminarier, Västsvensk Arkeologidag och ett LIR-seminarium vid GU. Tack till Mathilda Kjällquist, Arkeologerna och till Arne Sjöström, Lunds universitet för information och vänlig hjälp; till Per Cornell som påminde mig om Morgans arbete; till David Ulleland, Naturhistorisk museum i Oslo för korrespondens om zoologen Robert Collett samt för Colletts foton av bäver och människor i olika situationer. Raimond Thörn tackas för exkursioner och foton. Kolleger och studenter har glatt mig med goda bäverhistorier emanerade från självsyn, dagspress eller anekdoter, samt förärat mig bävermaterial av olika slag, från artiklar, film, bok och foton, till miniskulpturer och mjukisdjur i bäverns skepnad. Av ren tur är jag bosatt på Bjurslätt, samt ofta passerar bävergnagda träd vid Kvillebäcken.

Kommentar

Naturhistorisk museum, Oslo: på förfrågan mailades till mig Colletts foton av bäverhyddor, vilka även publicerades i hans arbete (Collett 1897). Arkivmaterial med dokumentation i form av skisser från Colletts hand, anses däremot inte finnas (Ulleland 20170113).

Referenser

- Aaris Sørensen, K (1976). Zoological Investigation of the Bone Material from Sværdborg I- 1943. I: Bille Henriksen, B (1976). *Sværdborg I. Excavations 1943–44. A Settlement of the Maglemose Culture*. S.137–148. Akademisk Forlag, Copenhagen.
- Aaris-Sørensen, K (1988). *Danmarks forhistoriske dyreverden. Fra Istid til Vikingetid*. Gyldendal.
- Andersen, K (1960). Verupbopladsen. En Maglemoseboplads i Åmosen. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*, s. 118–151.
- Andersen, K; Jørgensen, S; Richter, J (1982). *Maglemosehytterne ved Ulkestrup Lyng*. Nordiske Fortidsminder 7. København.
- Bejenaru, L; Stanc, S; Popovici, M; Balasescu, A (2013). Beavers (Castor fiber) in the Past: Holocene Archaeological Evidence for Beavers in Romania. *International Journal of Osteoarchaeology* 25, 375–91. Online publication.
- Bille Henriksen, B (1976). *Sværdborg I. Excavations 1943–44. A Settlement of the Maglemose Culture*. Akademisk Forlag, Copenhagen.
- Björkman, L (2007). *Från tundra till skog. Miljöförändringar i norra Skåne under jägarstenåldern*. Riksantikvarieämbetet.
- Boethius, A (2005). *I Djurisk Skepnad En studie av djurens rituella betydelse i södra Skandinavien under atlantisk kronozon*. Examensarbete för magisterexamen. Lunds universitet.
- Broholm, H Chr (1924). Nye Fund fra den Ældre Stenalder, Holmegaard- og Sværdborgfundene. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1924, s. 1–144.
- Charles, R (1997). The Exploitation of Carnivores and other Fur-Bearing Mammals during the North-Western European Late Upper Palaeolithic and Mesolithic. *Oxford Journal of Archaeology* 16(3), s. 253–277.
- Coles, B (2000). Beaver Territories: the resource potential for humans. In: Bailey, G., Charles, R & Winder, N. eds. 2000. *Human Ecodynamics. Symposia of the Association for Environmental Archaeology* No. 19, Ch. 10. Oxbow Books.
- (2007). *Beavers in Britain's Past*. Oxbow Books and WARP.
- Coles, J & Orme, B (1983). Homo sapiens or Castor fiber? *Antiquity* 57, s. 95–102.
- Collett, R (1897). Bæveren (Castor fiber) i Norge, dens Udbredelse og Levemaade. *Bergen Museums Aarbog*.
- Conneller, C (2004). Becoming Deer. Corporeal transformations at Star Carr. *Archaeological Dialogues* 11 (1), s. 37–56.
- Ekman, J & Iregren, E (1984). *Archaeo-Zoological Investigations in Northern Sweden*. Early Norrland 8. Stockholm.
- Elvarheim museum, Åmli, Aust-Agder, Norge (<http://www.amli.kommune.no>)
- Emanuelsson, M (2003). *Skogens biologiska kulturarv. Att tillvarata föränderliga kulturvärden*. Rapport. Riksantikvarieämbetet.
- Evensberget, S red (2001). *Mikkjel Fønhus. Fortellinger fra villmarka*. Naturforlaget. Oslo.
- Fandén, A (2005). Aging the beaver. *Archaeofauna*, 14, s.199–213.
- Fries, C (1940). *Bäverland*. Stockholm: Nordisk rotogravyr.

- Friis Johansen, K (1919). En Boplads fra den ældste Stenalder i Sværdborg Mose. Med bidrag af Knud Jessen og Herluf Winge. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*, s. 106–235.
- Gustafson, L (1990). Bukkhammeren, en beverfangstplads i Innerdalen, Kvikne. *Viking* LIII, s. 21–49.
- Halley, D J & Rosell, F (2002). The beaver's reconquest of Eurasia: status, population development and management of a conservation success. *Mammal Revue* 2002, Vol. 32, No. 3, s. 153–178.
- Haraway, D (2008). *When species meet*. Posthumanities, Volume 3. University of Minnesota Press.
- Hartman, G (2003). Irruptive population development of European beaver (*Castor fiber*) in southwest of Sweden. *Lutra* 46 (2), s. 103–108.
- Hatting, T (1970). Er bæverens tænder benyttet som redskaber i stenalderen i Danmark? *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*, s. 116–126.
- Hird, M J & Roberts, C (2011). Feminism theorises the nonhuman. *Feminist Theory* 12(2), s. 109–117.
- Horn, S; S Probst; M Stiller; D Makowiecki; T Kuznetsova; N Benecke; E Pucher; A K Hufthammer; C Schouwenburg; B Shapiro; M Hofreiter (2014). Ancient mitochondrial DNA and the genetic history of Eurasian beaver (*Castor fiber*) in Europe. *Molecular Ecology* (2014) 23, s. 1717–1729.
- Hornborg, A-C (2015). Mannen som gifte sig med en bäver: ett omöjligt äktenskap? *Chaos* Nr. 63, s. 7–22.
- Häggström, L (2012). Djur i Hallands historia. *Utskrift* nr. 10. Kulturmiljö Halland.
- Ingold, T (2008). *What is an Animal?* London: Unwin. Hyman.
- Jennbert, K (2011). *Animals and humans*. Lund.
- Jonsson, L http://historiskastudier.gu.se/forskning/publikationer/Arkeologi/Rapporter_fran_ANL_1996_2004.
- Jonsson, L (2016). Muntlig information, februari 2016.
- Jørgensen, D (2017). Hemsida. <http://dollyjorgensenweb.net/nordicnature/>.
- Kirksey, S E & Helmreich, S (2010). The Emergence of Multispecies Ethnography. *Cultural Anthropology*, Vol. 25, Issue 4, s. 545–576.
- Kjellmark, K (1912). *Hylteberga, Svalöv*. Utgrävningsrapport, SHM/ATA.
- Kjällquist, M (2004). *En mesolitisk strandboplads vid Järingsholm. Område E4:38, Örkelljunga-länsgränsen. E4-projektet i norra Skåne, Skånes Fagerhults socken, Järingsholm 1:17*. Dnr 423-678-2003. RAÄ, UV Syd.
- Kjällquist, M (2018). Arkeologerna. e-mail 2018-02-02.
- Knarrström, B red (2007). *Stenåldersjägarna*. Riksantikvarieämbetet.
- Larsson, L (1975). A Contribution to the Knowledge of Mesolithic Huts in Southern Scandinavia. *Meddelanden från Lunds Universitets Historiska Museum* 1973-75, s. 5–28.
- Levanoni O; Bishop K; Mckie B G; Hartman G; Eklof K; Ecker F 2 (2015). Impact of Beaver Pond Colonization History on Methylmercury Concentrations in Surface Water. *Environmental Science & Technology* 2015, 49: 12679 -12687. Open Access Publication.

- Lidén, O (1942). *De flinteggade benspetsarnas nordiska kulturfas. Studier i anslutning till nya sydsvenska fynd*. Lund. 142 s. SHVL, 33. Lund.
- Linstow, O von (1908). *Die Verbreitung des Bibers im Quartär*. Abhandlungen und Berichte aus dem Museum für Natur- und Heimatkunde Magdeburg, 1, s. 246–346.
- Lundberg, Å (1997). *Vinterbyar. Ett bandsamhälles territorier i Norrlands inland 4500-2500 f.Kr.* Studia Archaeologica Universitatis Umensis 8. Umeå.
- Morgan, L H (1868). *The American Beaver and his Works*. Philadelphia. E-book.
- Møhl, U (1979). Faunaen omkring Flaadet-bopladsen. En boreal bosättning på Langeland. I: Skaarup, Jørgen 1979. *Flaadet. En tidlig maglemoseboplads på Langeland*. Langelands Museum, Rudkøbing.
- Nadasdy, P (2007). The gift in the animal: The ontology of hunting and human-animal sociality. *American Ethnologist*, Vol. 34, No. 1, s. 25–43.
- Nationalencyklopedin*, arkos. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/arkos> (hämtad 2017-02-01).
- Newell, R R (1981). Mesolithic Dwelling Structures: Fact and Fantasy. *Mesolithicum in Europa*. 2. *Internationales Symposium Potsdam*, 3. bis 8. April 1978. Bericht. Herausgegeben von Bernhard Gramsch. Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Potsdam. Band 14/15, s. 235–284. Berlin.
- Nilsson, L (2006). *Djur och människor längs vägen. Öresundsförbindelsen och arkeologin*. Malmöfynd nr 9. Malmö Kulturmiljö.
- Olaus Magnus (1555). *Historia de gentibus septentrionalibus*. Faximile. Roma.
- Oma, K Armstrong (2007). *Human-animal relationships. Mutual becomings in Scandinavian and Sicilian households 900–500 BC*. Oslo Arkeologiske Serie Nr: 9. Unipub.
- Overton, N J & Hamilakis, Y (2013). A manifesto for a social zooarchaeology. Swans and other beings in the Mesolithic. *Archaeological Dialogues*, Vol 20, Issue 02, s. 111–136.
- Persson, C (2012). *Den hemliga sjön – en resa till det smäländska inlandet för 9000 år sedan*. GOTARC Series B, No 58. Göteborgs Universitet.
- Petersen, P Vang (2009). Stortandede harpuner – og jagt på hjortevildt til vands. *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie* 2005, s. 43–54.
- Petersen, P Vang (2014). Nationalmuseet, København. Muntlig information, mars 2014.
- Plinius den äldre. *Historia naturalis*. VIII: 49. (<http://data.perseus.org/citations/urn:cts:LatinLit:philo978.philo01.perseus-eng1:8.6>).
- Polvi, L E & Wohl, E (2011). The beaver meadow complex revisited – the role of beavers in post-glacial floodplain development. *Earth Surface Processes and Landforms* 37, s. 332–346. Wiley Online library.
- Richter, J (1982). Faunal remains from Ulkstrup Lyng Øst. A hunters dwelling place. I: Andersen, et al. 1982. *Maglemose hytterne ved Ulkstrup Lyng*. Nordiske Fortidsminder 7. København.
- Sarauw, G (1903). En stenalders boplads i Maglemose ved Mullerup, sammenholdt med beslægtede fund. Bidrag til nystenalderens begyndelse i Norden. *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie* 1903, s. 148–315.

- Sjöström, A (2013). *Slabälta 1 – en boplats från sen maglemosetid vid Ageröds mosse: Arkeologisk undersökning 2012: Munkarp 2:3, Munkarp socken, Höörs kommun, Skåne*. Rapporter från Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet 6.
- Skaarup, J (1979). *Flaadet. En tidlig Maglemoseboplads på Langeland*. Langelands Museum.
- Sund, A (2009). *Hur påverkar bävern skogens värden?* Examensarbete i skogshushållning, 15 hp Skogsmästarprogrammet 2009:14, SLU.
- Törnblom, J & Henrikson, L (u.å.). *Bävern – en nyckelart och en akvatisk landskapsingeniör*. Rapport. World Wildlife Foundation.
- Ulleland, D (2017). Naturhistorisk museum, Oslo, e-mail 20170113.
- Vevstad, A (1989). *Fangstmannsminne. Aslak Harstveit fortel til Andreas Vevstad*. Åmli.
- Voss, O (1960). Danske Flintægddolke. Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, s. 153–167.
- WARP: *The Newsletter of the Wetland Archaeology Research Project*. University of Exeter.
- Wehlin, J (2014a). *PIONJÄRERNA VID LIMSJÖN. Arkeologisk undersökning av boplats från äldre stenålder, RAÄ 405 i Leksands socken och kommun, Dalarna*. Dalarnas Museum Arkeologisk rapport 2014:14.
- Wehlin, J (2014b). *Arkeologisk förundersökning vid ORSANDBADEN av den mesolitiska boplatsen RAÄ 2001 i Leksands socken och kommun, Dalarna*. Dalarnas Museum Arkeologisk rapport 2014:17.
- Winge, H (1908). *Pattedyr*. Danmarks Fauna 5. Gads Forlag København.